

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA
BULLETIN OF THE SLOVENE ETHNOGRAPHIC MUSEUM

E·T·N·O·L·O·G

13 / 2003

LJUBLJANA 2003

“JAZ SEM PA MISLILA, DA JE KAKŠEN VOHUN” Ob stoletnici rojstva dr. Borisa Orla in petinpetdesletnici odhoda prve Orlove ekipe na teren

Alenka Simikič

109

IZVLEČEK

Ob 100-letnici rojstva dr. Borisa Orla, prvega povojnega ravnatelja Etnografskega muzeja, ter 55-letnici odhoda prve muzejske ekipe na teren skuša avtorica skozi organizacijo dela in življenja ekipe v tretjem letu po koncu druge svetovne vojne osvetliti podobo dr. Borisa Orla, njegovo delovno vnemo ter ljubezen do dela in stroke.

Ključne besede: etnologija, Slovenski etnografski muzej, Boris Orel, terensko raziskovanje, ekipe

ABSTRACT

Dr. Boris Orel was the first post-war director of the Ethnographic Museum. The article is dedicated to the 100th anniversary of his birth and the 55th anniversary of the start of his first field team's activities. It is an attempt to shed light on the figure of Dr. Boris Orel, his enthusiasm for and love of his work and discipline through an analysis of the work organisation and life of the field team in the third year after the end of the Second World War.

Key words: ethnology, Slovene Ethnographic Museum, Boris Orel, field research, teams

«Orlova temeljna lastnost je bila njegova izredna delovna vnema, vestnost, kar strastna ljubezen do dela in s tem do stroke» (dr. Vilko Novak, Traditiones 2, Ljubljana 1973, str. 254).

Da, Orlova delovna vnema, vestnost, ljubezen do dela in njegove terenske ekipe, organizirane v tistih težkih povojnih letih, to občudujem že od začetkov svojega dela v muzeju, ko sem se ob urejanju gradiva začela seznanjati z njim. Njegovi delovni dnevniki, poročila, predavanja, zapiski pričajo o neverjetni disciplini in samoorganiziranosti. In le tak človek je bil sposoben organizirati skupno delo petnajstih izobrazbeno in značajsko različnih ljudi.

Čeprav se zadnja leta nisem več ukvarjala s tem delom zgodovine slovenske etnologije in Slovenskega etnografskega muzeja, sem z veseljem prevzela nalogo, da ob jubilejni številki Etnologa, posvečeni 80-letnici muzeja, napišem nekaj o dr. Borisu Orlu, njegovem prvem povojnem ravnatelju. Ko sem razmišljala, o čem naj

pišem, nisem mogla obiti terenskih ekip. Odločila sem se poskusiti z osvetlitvijo organizacije dela prve ekipe, raznih dogodkov in anekdot v tistem težkem povojnem času, ki ga večina med nami pozna samo po pripovedovanju, osvetliti tudi dr. Orla samega, kajti: *»Pogumen je bil Orel, da si je upal peljati ekipo na teren v tistem času, ko je bila za kmete predpisana obvezna oddaja poljskih pridelkov in živine, ko so bili spomini na vojno še sveži in ko so ljudje zlasti na Dolenjskem z velikim nezaupanjem in celo strahom gledali na novo oblast.«* (Fanči Šarf)

Ker pa letos poteka tudi 55 let od odhoda prve ekipe na teren, naj bo ta prispevek posvečen ne samo 80-letnici muzeja, 100-letnici rojstva Borisa Orla, temveč tudi vsem sodelavcem te ekipe, pionirjem ekipnega terenskega raziskovanja, kajti brez njih, njihovega entuziazma, ekipe ne bi bile tako uspešne in muzej danes ne bi hranil tako obsežnega gradiva.

Podatke za prispevek sem črpala iz Orlovega Dnevnika prve ekipe, poročil, dopisov muzeja ter iz razgovorov, ki sem jih imela v maju 2003 s Fanči Šarf in v juliju 2003 z dr. Milkom Matičetovim. Žal pa dr. Vilka Novaka zaradi visoke starosti in bolezní nisem upala nadlegovati z vprašanji.

Za uvod bi za vse tiste bralce, ki so za dr. Borisa Orla slišali le mimogrede ali pa sploh ne in ker konec koncev letos mineva 100 let od njegovega rojstva, zapisala nekaj podatkov iz njegove biografije.

Dr. Boris Orel se je rodil 2. marca 1903 na Brnici pri Beljaku. Ljudsko šolo je obiskoval v Nomnju v Bohinju, maturiral pa je leta 1922 v Ljubljani. Naslednje leto je opravil abiturientski tečaj na trgovski akademiji, nakar je bil do leta 1927 uradnik Ljubljanske kreditne banke, od 1928 pa blagajnik Jugoslovanske banke, pozneje preimenovane v Hrvatsko deželno banko. Hkrati se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, smer umetnostna zgodovina, vendar je po nekaj letih študij prekinil, ni pa prekinil lastnega študija etnologije. V svoji biografiji sam pravi: *»Etnografijo z etnologijo sem študiral predvsem kot samouk. V nekaj letih sem se v tej znanstveni panogi že tako izobrazil, da me je France Marolt, tedaj vodja Folklornega inštituta Glasbene Maticice, povabil k sodelovanju.«*¹ Sodelovati in prijateljevati pa je pričel tudi z drugimi ljudmi, ki so se posvetili etnologiji. Tako ga je prav prijateljevanje z dr. Rajkom Ložarjem pripeljalo do sodelovanja v Narodopisju Slovencev, kjer je objavil sintetični prikaz slovenskih ljudskih običajev. V aprilu 1944 je bil aretiran in odpeljan v Dachau. Po osvoboditvi je bil nekaj mesecev še zaposlen kot bančni uradnik, septembra 1945 pa je bil imenovan za ravnatelja Etnografskega muzeja v Ljubljani. Kljub temu, da je bil že priznan etnolog, je želel zadostiti svoji potrebi tudi po formalni izobrazbi. Tako je leta 1958 opravil diplomsko izpito iz etnologije in umetnostne zgodovine, 1960 pa je promoviral za doktorja na osnovi disertacije Bloške smuči in vprašanje njih razvoja. Muzej je vodil vse do svoje prezgodnje smrti 3. februarja 1962. leta. V tem času je na teren odpeljal 18 ekip, danes znanih pod imenom Orlove ekipe.²

¹ Boris Orel, Življenjepis, tipkopis, dokumentacija SEM.

² Voč o dr. Borisu Orlu glej Vilko Novak: Raziskovalci slovenskega življenja, Ljubljana 1968 in Marija Makarovič, Življenje in delo Borisa Orla, SE XVI-XVII, Ljubljana 1964.

Prva ekipa Etnografskega muzeja bi morala na teren že leta 1947, vendar muzeju v tem letu ni uspelo pridobiti za to potrebnih sredstev Ministrstva za prosveto oziroma njegovega odscka za kulturo, kateremu je v tistem času načeloval dr. Stane Mikuž, ki je bil sicer ideji o kolektivnem raziskovanju zelo naklonjen. Tako je to leto potekalo v znamenju priprav, saj se je Orel zavedal zahtevnosti takega projekta. V načrtu je imel pripravo delovne konference slovenskih etnografov in muzealcev ter izvedbo enomesečnega tečaja – predvsem za dijake, ki bi pomagali pri terenskem delu. Prav zato je z veseljem pozdravil predlog Franja Baša, takrat ravnatelja Pokrajinskega muzeja Maribor in, sodeč po korespondenci med njima, svojega zelo dobrega prijatelja, da organizirata sestanek etnografov na Svetini pri Celju. Ekskurzija na Svetino, ki je bila 11. novembra 1947, ter sestanek v Celju po njej, tako predstavljata prvi korak v kolektivnem etnološkem terenskem raziskovanju. Na celjskem sestanku je namreč Orel združil izkušnje tistega dne z lastnimi izkušnjami in v referatu predstavil problematiko takšnega raziskovanja tako v metodološkem kot organizacijskem pogledu. Glavnim poudarkom tega referata lahko kasneje sledimo v vseh poročilih, predavanjih in drugih prispevkih vezanih na temo kolektivnega raziskovanja ter seveda v samem raziskovanju in njegovi organizaciji. Za osvetlitev priprav ter dela prve ekipe se mi tako zdi pomembno, da določene odstavke iz referata navedem v celoti.

»Tovariši, – že tu na Svetini smo spoznali, še bolj pa iz preteklega našega dela na terenu, da stoje novemu raziskovalcu, zbiratelju, ki stopa v stik z ljudstvom, s posameznimi svetovalci, velike ovire nasproti, velike težave in nevarnosti, razumljive pomanjkljivosti in napake. Vse te ovire in težave so objektivnega in subjektivnega značaja.

Pričnimo s subjektivnimi napakami in ovirami:

1. zbiratelj, spraševalec ni oborožen z metodo, ni metodično šolan
2. nepravilno zastavlja vprašanja, to se pravi ne pozna metode dela, vprašanja se ne postavlja direktno, ampak indirektno – po ovinkih
3. Namesto, da bi vse v vasi vprašal, oslanja svoje gradivo samo na enega poročevalca. Pravilno sliko po običajih in verovanjih bomo dobili, če raziskovalec ugotovi, koliko ljudi v vasi pozna ta običaj, to ali ono verovanje, pesem, bajko, pripovedko.
4. ne ve kaj je važno, bistveno
5. ne pozna problematike kraja
6. ne pozna ljudi – ne ume z njimi ravnati – napačen odnos
7. ima premalo časa ter prehitro opravi svoj posel
8. obremenjuje ga preširok delokrog ter se ne omejuje samo na eno etnografsko panogo
9. Ne samo zbirati na podlagi pripovedovanja, temveč sam treba videti kako opravilo na polju, običaj, itd., torej vsako stvar v pravem času ugotoviti. Glej: Brixius! – podrobnosti.

Objektivne ovire:

1. raziskovalec je v vasi neznan in kot tujec naleti na nezaupanje – nima posrednika
2. vas in vaščani imajo nerazumevanje do njegovega dela
3. sramežljivost
4. naleti na ljudi, ki so indiferentni ali ki trdovratno molče ter nočejo ničesar izpovedati:
 - a. to so čudaki – trmasti ljudje
 - b. radi nespornazuma, napačne predstave
 - c. spekulativnost pripovedovalcev – veselje po razširitvi
 - d. bolezen – zaposlenost – slab spomin (vplivi cerkve in šole)
 - e. čuvanje tajen – tajnost marsikaterih zadev (ljudsko zdravstvo, recepti za mali kruhek), itd.

To tudi niso majhne ovire. Danes bomo ob teh ovirah lahko ugotovili še druge, ki so odraz sodobnega stanja na podeželju. Tu bodo veliko igrali politični momenti ali kateri drugi.

To so bile takorekoč ovire, ki nastopijo pri posamezniku, toda na teren gre drugo leto delovna ekipa s 10–15 člani. Problemi v tem primeru so: organizacijski, porazdelitev dela, vodstvo (tehnično, strokovno), stanovanjski, prehranjevalni, program, načrt dela – sporazumevanje, vprašanje pomoči s strani geografov, arhitektov, jezikoslovcev itd. Tu se pojavlja vprašanje, kakšen odnos bo imel vaščan oziroma vaška skupnost do raziskovalne ekipe. Morda bodo eni zgovorni, drugi premolčeči. Tu pridejo vprašanja stikov z vaškimi, krajevnimi in farnimi avtoritetami – krajevni ljudski odbor, župnik, učitelj in še kdo drug. Njihov odnos do našega dela, do delov ekipe in njih pravilno pojmovanje našega bodočega raziskovanja, so bistveni, poglavitne važnosti.

Da se povrnem: bistvene važnosti porazdelitev nalog oziroma določitev etnografskih panog, ki naj jih v vsakem kraju, fari, v vsaki vaški skupnosti raziščemo. Tu bo treba ločeno hoditi, toda tako, da bo etnografska podoba v celoti zajeta torej ločeno hoditi, skupaj udariti. Ne bomo smeli zaiti pregloboko v tiste panoge, ki jih bodo geografi ali kateri drugi obdelovali, da ne bi s tem komplicirali, povečevali našega dela, toda vzporedno bomo morali veliko važnost polagati na tiste panoge, ki so bile doslej v slovenski etnografiji več ali manj zanemarjene (npr. v okviru materialne kulture gospodarstvo, domača obrt, sociološki prikaz vasi, vpliv mesta, sistematična obdelava tipov kmečkih hiš, ljudska noša v ustnem izročilu, ljudska umetnost itd.).

Skratka:

- I) ljudska materialna kultura
 - a. zemlja, naselje, kmečka hiša, gospodarstvo – gospodarske razmere, posestne razmere (gruntarji – kočarji, zaposlitev – brez grunta), hišna oprema, noša, orodje, ljudska hrana, ljudska trgovina in obrt.
- 5 članov: 2 etnografa, 1 gospodarstvenik, 1 arhitekt, 1 geograf
- I) socialna kultura
 - a. družina in njeni odnosi

- b. običaji, ljudsko zdravstvo
- c. ljudsko pravo
- d. sociološka podoba vasi, prebivalstvo po stanovih, družbene razmere
- 3 člani: 2 + 1
- I) folklor
 - a. ustno slovstvo: pravljica, pripovedka, bajka, legenda, pesem, zagovor, pregovor
 - b. verovanja
 - c. glasba – ples – igra
 - d. ljudska umetnost
 - e. jezik – narečje
- 4 člani: 2 etnografa, 1 filolog, 1 glasbenik
- I) skupina za raziskovanje specialnih problemov
 - a. problemi
 - b. popisovanje in raziskovanje gradiva v šolah in župniščih v obliki kronik, krstnih knjig, obrednikov itd.

Lahko pa se seveda v svojem načrtu še omejimo. Mora nas biti največ 10–15, kajti prevelika ekipa ne bi bila elastična, bila bi sama sebi v napoto.

K temu je treba še prišteti:

1. vodjo – tehnično in strokovno (seje – diskusije)
2. fotografa?
3. risarja iz umetno-obrtne šole
4. eventuelno kurir – veza z ljudskimi odbori in člani
5. evidenca predmetov za muzeje!

Razno: sodelovanje delovne ekipe pri krajevnem ljudskem odboru z ljudsko prosvetnimi predavanji. Važno to, ker bi od tega imeli mi sami koristi v pogledu prehrane!!!³

Sledeč besedam na sestanku v Celju po ekskurziji na Svetino ali kot pravi dr. Matičetov: »Najprej je bila Svetina, potem pa je bila priprava, pristop – Novak, Vilfan, Orel in jaz,« so se začele priprave za prvo etnološko kolektivno terensko raziskovanje. Dogovorili so se, da bo ekipa odšla na teren KLO Šentjurij in KLO Škocjan, čemur je bilo kasneje dodanih še nekaj vasi iz KLO Turjak. Vzrokov za tako odločitev je bilo več. Tako je bil dr. Sergij Vilfan takrat pravni referent na OLO Grosuplje in je lahko dobil podatke za vse vasi iz obeh krajevnih ljudskih odborov, po drugi strani pa je Orel ob pregledu zbirk v muzeju opazil, da je zelo malo predmetov z Dolenjske. »Tam ni bilo industrije, ni bilo zaposlitve in je teren bil etnološko zanimiv, bogat, izviran in kolikor se spominjam, mi je Orel rekel: »Je Vilfan rekel – pridite dol.« Dal je v pogovorih idejo, da bi bilo treba na ta teren, ga raziskat, potem je pa Orel govoril z Mikužem, Matičetov je bil v muzeju in so se

³ Boris Orel, referat v Celju po ekskurziji na Svetino, 9.11.1947, rokopis hrani dokumentacija SEM.

Matičičev, Orel, pa Novak in Vilfan skupaj usedli in naredili načrt kako zajeti vse tri kulture. Matičičev je prevzel duhovno kulturo, Vilfan socialno, Orel pa materialno.* (F. Š.) Sledilo je iskanje sodelavcev. »Zelo je bil Orel vesel, ko je dobil za sodelavko arhitektko Šukljeto, profesorico na šoli za umetno obrt. Kasneje enkrat je rekel: »Oh, kako sem bil vesel, da je Šukljeto privolila, da bo šla z nami, pa da bo še kakšne dobre študente s sabo pripeljala za risanje ali pa za posnemanje, če bo kaj stavb.« Marijo Bohinčev je Orel dobil, ker je bila na geografiji in zaradi očeta, Prudičev je dobil na šoli.« (F. Š.)

Tako je bila do poletja sestavljena sledeča ekipa:

1. Boris Orel, EM
2. Milko Matičičev, EM
3. dr. Vilko Novak, prof., Ekonomski tehnikum
4. dr. Sergij Vilfan, pravni referent OLO
5. Lidija Prudič, profesorica
6. Anica Ocvirk, študentka arhitekture
7. France Vengust, študent filozofske fakultete – do 27. 8. 1948
8. Marija Bohinc, študentka filozofske fakultete
9. Lea Svete, dijakinja, šola za umetno obrt
10. Marjeta Gal, dijakinja, šola za umetno obrt
11. Albin Rogelj, dijak, šola za umetno obrt
12. Fanči Šarf, učiteljica
13. Vida Novak, gospodinja
14. Tone Ljubič, referent, OLO, od 1. 9. – 15. 9. 1948.

Po potrebi naj bi od časa do časa sodelovali še: Jožko Šmuc, fotograf, dr. Radoslav Hrovatin, profesor na glasbeni šoli, arh. Gizela Šukljec s svojimi študenti, France Marolt, vodja Folklornega inštituta Glasbene Matice, dr. Stane Mikuž.

Vsi so vedeli, da bodo delali brezplačno in brez dnevnice ter da bo njihov delavnik trajal od sedme ure zjutraj do sedme ure zvečer.

Delo znotraj skupin so si razdelili v prvih dneh dela na terenu. Materialno kulturo so prevzeli Franc Vengust in Tone Ljubič (poljedelstvo, živinoreja, gozdarstvo, sadjarstvo, vrtnarstvo, situacija kmečkih domov), dr. Vilko Novak (prehrana, orodje, vozila, živinska oprema, notranja oprema, gospodarske pritukline) in Boris Orel (noša, obrt, trgovina, hišna delavnost, floristi hiš). Orel je prevzel tudi ljudsko umetnost, in sicer, kot piše v Dnevniku, »... to pa zaradi enostavnosti, ker vse polno takih podobnosti je v tesni zvezi tudi z materialno kulturo (detalji na hišah, pohištvo itd.)«. K skupini za materialno kulturo so sodili tudi risarji. Vilfanu sta pomagali Lidija Prudič in Fanči Šarf. Njune naloge so bile predvsem izpisi iz katastrov ter izpolnjevanje statističnih obrazcev. Znotraj duhovne kulture je Marija Bohinc zapisovala običaje in verovanja, Milko Matičičev pa pesništvo, pripovedništvo, jezik, zagovore, pregovore, reke. Glavno vodstvo je prevzel Boris Orel.

O prihodu tolikšnega števila ljudi na teren je bilo seveda treba obvestiti Okrajni ljudski odbor v Grosupljem ter krajevne ljudske urade. Od KLO si je Orel

obetati tudi pomoč pri stikih s prebivalci, nastanitvi ekipe ter preskrbi s prehrano, kar se je kasneje pokazalo kot najbolj problematično in organizacijsko zahtevno. OLO v Grosupljem je Orel obiskal najprej osebno in seznanil predsednika o namenu in ciljnih raziskovanju ekipe. Nato je napisal uradni dopis, ki ga je posredoval Ministrstvu za prosveto oziroma njegovemu oddelku za kulturo, ki naj bi ga dostavil OLO. Preko Ministrstva za prosveto je potekala večina organizacijskega dela – od dodelitve živilskih kart Ministrstva za trgovino in preskrbo do pridobitev potnih dovoljenj, zračnic in plašcev za kolo, odobritev dopustov itd. Vse je moralo odobriti ministrstvo.

Seveda pa je bilo treba marsikaj urediti osebno, zato sta Matičičev in Vilfan kar nekajkrat potovala v Šentjurij, prvi sedež ekipe, kjer sta urejala vse potrebno za nastanitev in prehrano članov ekipe. Dr. Sergij Vilfan je poleg tega tajnika KLO obiskal še posebej in ga seznanil z namenom obiska ekipe ter ga prosil za pomoč. Tako je tajnik KLO v Šentjuriju priskrbel prenočišče v šoli, ki je bila sicer v prezidavi. »S Šukljeto vred smo spale v šoli, ki je bila v gradnji. Še ni imela oken, potem smo nekaj napeli, da ravno prepiha ni bilo. Za ukrast ni bilo kaj, samo slamnjače po tleh. Umivale in bolh otresale smo se zvečer ob potoku ali kasneje ob kakšnem vodnjaku, ob deževnih dneh pa pod kapom. Enkrat sem si rekla, danes jih bom pa štela in sem jih našela več kot trideset.« (F. Š.) Za slamnjače je Orel prosil Ministrstvo

Štev. 268/48

Ljubljana dne 7. julija 1948.

Predmet: Etnografsko raziskovanje terena.

MINISTRSTVO ZA PROSVETO,
oddelek za kulturo,

L j u b l j a n a .

Sključujemo se na nedavni ustni razgovor s Vašim tov. dr. S. Mikužem ter Vas prosimo, da bi priložene dopise čim prej dostavili Okrajnemu ljudskemu odboru, Grosuplje.

Posebej Vas prav lepo naprošamo, da bi nas pri imenovanem Okrajnem ljudskem odboru kar najbolj priporočili.

Zahvaljujemo se Vam za Vašo uslugo ter Vas tovariško pozdravljamo.

SMRT PAŠIZMU – SVOBODO NARODU!

2 priloge

Ravnatelj

Boris Orel

* Dnevnik, 1. avgust 1948, dokumentacija SEM.

za trgovino in preskrbo po že omenjeni poti preko Ministrstva za prosveto, iz evidence izdatkov ekipe, ki jo je Orel vodil, pa razberemo, da je priskrbel oziroma dal šivati prevleke, kar me skupaj z dopisom Vilfana, da je v Šentjuriju uspel zagotoviti

Štev. 266/48

Ljubljana dne 7. julija 1948.

Predmet: Etnografsko raziskovanje terena.

OKRAJNI LJUDSKI ODBOR

Grosuplje.

Sključujemo se na svojočasni obisk našega tov. ravnatelja B. Orel pri Vašem tov. predsedniku v zvezi etnografskega raziskovanja terena v Vašem okraju s strani posebne delovne ekipe našega muzeja, pa Vas danes sporočamo, da nameravamo v času od 1. avgusta do 30. septembra 1948 raziskati teren sledečih krajevnih ljudskih odborov v Vašem okraju: St. Jurij, Škocjan, Ponikve in Šmarje. Prosimo Vas, da bi bili tako prijazni ter imenovane krajevne ljudske odbore o tem obvestili ter jih hkrati naprosili, da bi naši delovni ekipi na terenu po svojih močeh pomagali. Ker bomo z našim delom 1. avgusta t.l. najprej pričeli v St. Jurju, Vas posebej prosimo, da bi tamkajšnji krajevni ljudski odbor pooblaščen, da bi nam pravočasno pripravil prostore za prenočišče in našo lastno kuhinjo.

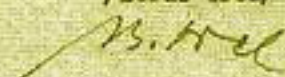
Dalje se sklicujemo na razgovor s Vašim tov. predsednikom glede dodelitve racioniranih živil ter Vas sporočamo, da Vas bomo če le mogoče še pred 1. avgustom dostavili živilske karte članov naše delovne ekipe, ki bodo veljale kot FD karte. Glede tega boste pravočasno prejeli dovoljenje Ministrstva za trgovino in preskrbo v Ljubljani.

Natančno število članov naše ekipe, ki bo štelo 10 - 15 članov, njih imena ter razne druge podatke Vas bomo za Vaš notranji oddelek in UDV sporočili naknadno v drugi polovici tega meseca.

Kakor smo se dogovorili s Vašim tov. predsednikom, bo naša delovna ekipa rada pomagala krajevnim ljudskim odborom pri njih ljudsko - prosvetnem delu. Z našimi prvimi predavanji želimo predvsem ljudstvu pojasniti naše delo. Prvo tako predavanje s mnogimi sklopičnimi slikami bi imeli lahko že v nedeljo 1. avgusta popoldne v St. Jurju v 8.01. Prosimo Vas, da bi tudi o tem Krajevni ljudski odbor v St. Jurju obvestili.

Zahvaljujemo se vam že naprej kar najlepše za vso pomoč, ki nam jo boste izkazovali ter Vas tovariško pozdravljamo.

SMRT FAŠIZMU - SVOBODA NARODU!

Ravnatelj
/Boris Orel/

zadostno količino slame, napeljuje k misli, da ministrstvo slamnjač ni priskrbelo. Sploh pa, kot se je pokazalo pri vprašanju prehrane, so bile s tem ministrstvom ves čas težave. Dve rjuhi, blazino ter odejo pa je moral prinesiti s seboj vsak član ekipe, ravno tako tudi jedilni pribor s krožnikom in skodelico za kavo. V šoli so pridobili tudi delovno sobo, kjer so hranili pisarniški in risarski pribor ter osnovno literaturo. Seznam literature za to ekipo žal ni, obstaja pa za naslednje ekipe. Vsekakor je bilo med knjigami tudi Narodopisje Slovencev, saj je Orel v Dnevniku zapisal, da je s prikazovanjem slik v Narodopisju pridobil zaupanje nekaterih ljudi.

Pred odhodom na teren je bil še kako prisoten strah, kako bodo pridobili zaupanje ljudi, zato so se na to temeljito pripravili. Tako je Orel ravnateljstvo Tobačne tovarne v Ljubljani zaprosil za 500 cigaret Morava in 1000 cigaret Drava - »... da jih ponudimo prebivalcem na podeželju, ki nam bodo postregli z raznimi etnografskimi podatki, podatki o njih preteklem in sedanjem življenju, gospodarstvu itd.«⁵

Cigarete so, kot kažejo dopisi, hitro pošle, saj je Orel kasneje zaprosil še za 20 viržink, 200 cigaret Morava in 600 cigaret Drava, kar je seveda vse šlo v poslovne stroške ekipe. Vsekakor so cigarete, cigare in kasneje tudi bonboni sodili k opreми vsakega člana etnografske ekipe prav tako kot svinčnik, zvezek, risalne mape, kompas, metri, zemljevidi.⁶

Tudi tega materiala je ekipa potrebovala kar nekaj, zato je Orel zaprosil Državno založbo Slovenije, da jim ga kar najhitreje dodeli.

Bolj ko se je bližal dan odhoda, intenzivnejše so bile priprave nanj. Korespondenca se je večala, pridobiti je bilo potrebno še kup dovoljenj. Tako je bila preko Ministrstva za prosveto poslana prošnja Statističnemu uradu Slovenije pri Predsedstvu vlade LRS, da dovoli članu delovne ekipe vpogled v zemljiške popisne liste pri OLO Grosuplje za teren KLO Šentjurij, Škocjan, Ponikve, Šmarje ter da dovoli pregledati material popisa prebivalstva imenovanih štirih krajevnih ljudskih odborov. Predvidevam, da so pred izdajo dovoljenja zahtevali pojasnitev prošnje, saj je Orel pisno pooblastil Vilfana, da je pri Statističnem uradu podal podatke glede dela na terenu v zvezi s statistično službo, vezano na izpolnjevanje obrazcev, ki jih je sestavil prav on.⁷

Za zaposlene člane ekipe je bilo potrebno urediti dopuste. Tako je Orel zopet preko Ministrstva za prosveto prosil Ministrstvo za trgovino in preskrbo, da dovolijo dr. Vilku Novaku, takrat profesorju na Ekonomskem tehnikumu v Ljubljani, vzeti dopust od 13. 8. do 30. 9. Za september sta dopust potrebovala tudi Fanči Šarf in Tone Ljubič, ki naj bi se ekipi pridružil 1. septembra, pa mu ga OLO Ljubljana okolica sprva ni odobril, češ da ga je že izkoristil ter da bi njegova ponovna odsotnost kot poverjenika prosvetnega oddelka lahko povzročila nerednost in zaostanek. Samo

⁵ Dopis št. 309/48, dokumentacija SEM.⁶ Boris Orel, O etnografiji in raziskovanjih Etnografskega muzeja v Ljubljani, tipkopis, dokumentacija SEM.⁷ Več o tem glej Alenka Simikič, Iz arhiva SEM. Statistični obrazci 1. terenske ekipe (Šentjurij - Škocjan). SE 1983-1987 (izšlo 1988), št. 31, 123-180.

predvidevamo lahko, da je bil potreben pogovor z dr. Stanetom Mikuzem in njegovo posredovanjem, saj se je 1. julij septembra pridružil ekipi. Vilfanu so odobrili tridnevno tedensko odsotnost z delovnega mesta.

118

Štev. 295/48

Ljubljana dne 12. julija 1948.

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

Ljubljana.

Etnografski muzej v Ljubljani prične letos 1. avgusta s sistematičnim etnografskim raziskovanjem našega podeželja. Namen muzeja je predvsem, da v kratkem razdobju zbere iz cele Slovenije gradivo, ki bo služilo proučevanju naše ljudske kulture v materialnem, socialnem in duhovnem pogledu. Letos je od 1. avgusta do 30. septembra naše prvo delovno področje okraj Grosuplje. Pri našem delu bo sodelovalo skupno 12 oseb. Poleg etnografov, geografov in zgodovinarjev bo v naši delovni ekipi tudi 1 arhitekt, delje 3 risarji iz Šole za umetno obrt ter 1 fotograf. Za to naše delo na terenu pa potrebuje naš muzej mnogo materiala, in sicer:

- 500 pol ciklostil papirja
- 600 " konceptnega papirja
- 100 " črtanega papirja
- 30 malih beležnih blokov
- 20 velikih beležnih blokov
- 50 pol risalnega papirja - gladkega - (lahko črtno, ravnoumno)
- 50 pol risalnega papirja - arcatnega
- 50 pol risalnega papirja za tuš (ambos ali Anker)
- 10 s detail in skicnega papirja
- 100 pol matricnega papirja za skice
- 30 pol črtnega beležnega obojnega papirja - beležni
- 100 kom. map
- 5 kom. skicirki
- 3 manjše risalne deske
- 10 steklenic tuša (črnega) delno
- 3 nalična peresa
- 2 skatljice damskih peres
- 5 skatljice risalnih šabljičkov
- 6 kom. svinčnikov 6 b
- 6 kom. svinčnikov 4 b
- 6 kom. svinčnikov št. 2 h
- 6 kom. svinčnikov št. 2
- 6 kom. svinčnikov št. 3
- 20 kom. svinčnikov tintnih
- 3 kom. rdečih svinčnikov
- 10 kom. radirk
- 5 beležnic črtanih
- 5 beležnic gladkih

Ker bo naše etnografsko delo na terenu ogromne važnosti za razvoj naše slovenske etnografije in folklorne, smo trdno prepričani, da boste zgoraj imenovani material našemu muzeju čim prej dodali. Končno se vam priporočamo za foto-papir, glede katerega je naš muzej že svojočasno prejel obvestilo, da nam je dodeljen.

Spart fašizmu - svobodo narodu!

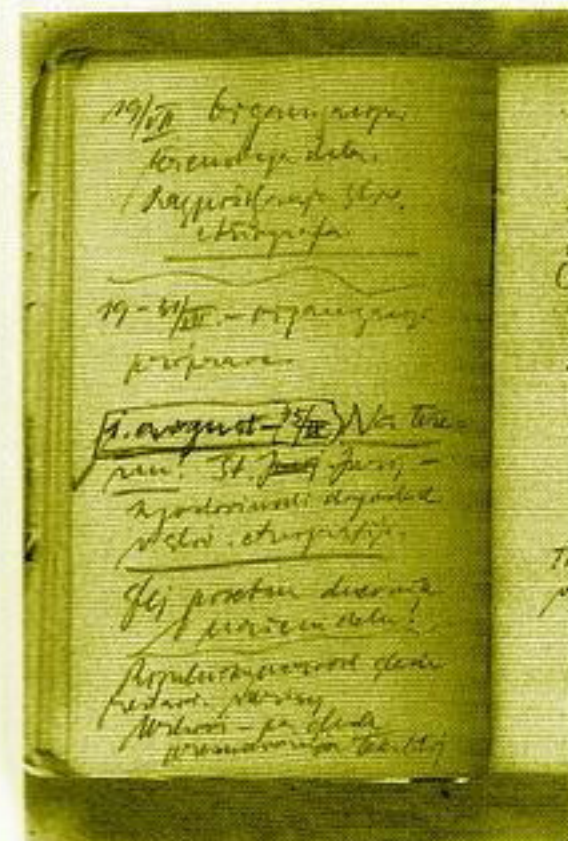
Ravnatelj
Boris Orel

B. Orel

Poseben problem je predstavljala preskrba ekipe s prehrano. V času živilskih kart je bilo najprej treba poskrbeti, da so vsi člani poslali odjavnico pristojnega KLO za živilske karte za mesec avgust. Karte tipa LD (lahka dodatna) in SD (srednja dodatna) naj bi zamenjali za TD, to je vrsto živilskih kart, ki so pripadala delavcem, ki so opravljali težka fizična dela. Orel je menil, da tudi terensko delo sodi mednje. Na osnovi teh kart naj bi racionirana živila dodeljeval OLO Grosuplje, ekipa pa naj bi imela svojo kuhinjo. Ministrstvo za trgovino in preskrbo je odobrilo tako karte tipa TD kot tipa SD. Orel pa je zaprosil tudi za suho hrano ter nakazilo za deset litrov mleka dnevno, ki bi ga oddajali kmetje, za kar naj bi prejeli bone. Pričakovali so, da bodo zelenjavo, jajca, sadje ipd. dobili na terenu.

Pred odhodom je Orel obvestil OLO Grosuplje o prihodu trinajstih članov ekipe ter jih prosil, da o tem obvestijo notranji oddelek, upravo državne varnosti ter narodno milico pri KLO Šentjurij, Škocjan in Ponikve. Ministrstvo za prosveto, oddelek za kulturo je izdalo naročilo Etnografskemu muzeju, da v času od 1. 8. do 30. 9. odpotuje -v okraj Grosuplje in tam vrši znanstveno etnografsko raziskovanje terena-⁸

Na osnovi tega naloga je Orel zaprosil Poverjenišstvo za promet pri IO MLO Ljubljana, da je dovolilo tovornemu avtomobilu Ministrstva za prosveto peljati 31. 7. ob osmi uri zjutraj razni material, prtljago in živila v Šentjurij. Z njim so se peljali tudi Milko Matičetov, Darja Pirkovič, tajnica v muzeju, dr. Vilko Novak,

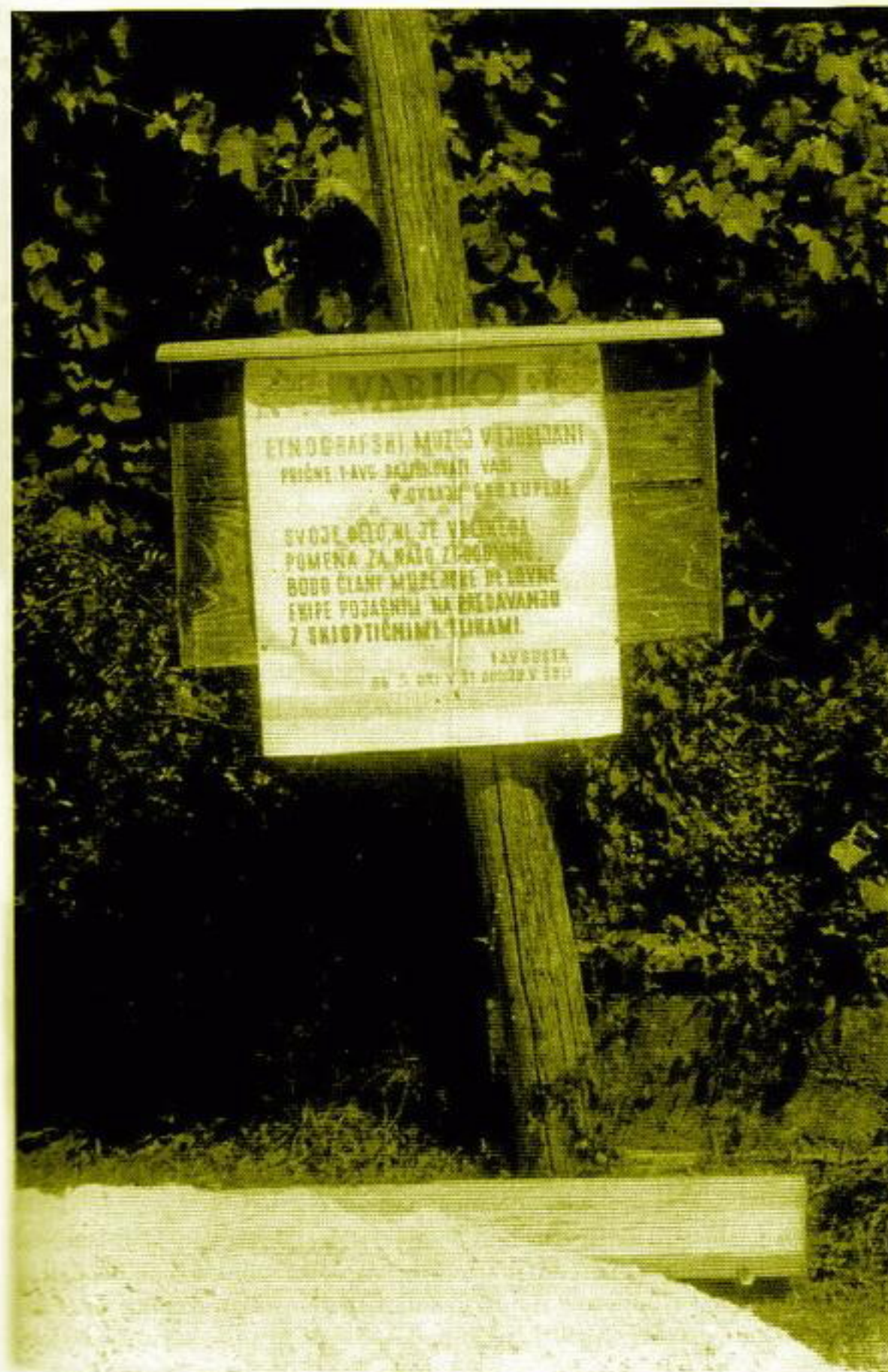
Zabelečka v delovnem dnevniku Borisa Orela o odhodu ekipe na teren, foto Nada Žgank, dokumentacija SEM

Šentjurij, 1948, foto Jožko Šmuc, dokumentacija SEM

Člani ekipe s Stanetom Mikužem na poti na kosilo v Malo vas,
1. avgust 1948, foto Jožko Šmuc, dokumentacija SEM

Vabilo na predavanje, 1948, foto Jožko Šmuc, dokumentacija SEM

njegova žena Vida, ki je prevzela skrb za kuhinjo, in njuna dva sinova. Ostale članke ekipe je Orel obvestil, da prtljago, ki se bo peljala v kamionu, lahko oddajo do sedme ure zjutraj, naslednji dan, v nedeljo, 1. avgusta, pa morajo biti ob pol sedmih zjutraj na glavnem kolodvoru.

Že prvi dan je imel Orel v Šentjuriju predavanje o pomenu etnografskega dela, o etnografiji, razvoju ljudskih kulturnih oblik, saj se je zavedal, da morajo seznaniti ljudi s svojim delom in tako pridobiti njihovo zaupanje, preden odidejo mednje. Po predavanju je tudi dr. Stane Mikuž, ki je tisti dan pripotoval z njimi, prosil vaščane, da bi članom ekipe pomagali in jim šli na roko. Predavanja se je udeležilo precej starejših ljudi ter veliko otrok. Kot piše Orel v Dnevniku, so bili ljudje s predavanjem splošno zadovoljni in da pričakuje, da ne bodo naleteli na nezaupanje v takšni meri, kot so prvotno mislili in kot jim je prerokoval dr. Stane Mikuž. Kljub vsemu so se sprva ljudje pred prihajajočim človekom z aktovko v roki zaklenili ali pobegnili skozi druga vrata v gozd. »Ker je bil takrat čas obvezne oddaje in so se tako strašno bali teh občinskih uslužbencev ali partijcev ali ne vem koga, da smo imeli težave in je pri tem Orel nekaj naredil, za kar se je moral po tem zagovarjati. Prosil je župnika, naj po maši razglasi, da so na terenu muzejski sodelavci, ki niso s politiko nič povezani, ampak iščejo material za muzej. Nam pa je prepovedal nositi aktovke.« (F. Š.)

»Nezaupanje – sprva je bilo, ampak so kmalu vidli, saj so bili brihtni. Sprva je skrb bila, da bojo popisani, da bodo kakšne davke nabili, potem so vidli, da naša vprašanja, da če kdo nariše, fotografira en plug, star, zavržen, da od tega ne more bit davka. So se bali, ko so vidli da gre nekdo, so imeli aktovke, jaz pa sem imel star hojzak, še iz študentskih let, da je bilo čim manj vpadljivo. Ampak tisti, ki so imeli svinčnike, ravnilo, ta je moral imeti aktovko. Ko so takega vidli, ko je šel k hiši, so šli oni skozi druga vrata ven. Pozneje so rekli: »Jaz sem pa mislila, da je kakšen vihun.« (dr. Milko Matičetov) Največ stikov z ljudmi sta imeli vsekakor Lidija Prudič in Fanči Šarf, ki sta izpolnjevali statistične obrazce.

»Jaz sem morala iti od hiše do hiše. Ampak sem mislila, da si bom jezik znucala, da bo krajši, ker sem povsod morala tak uvod narediti. Je bilo pa nekaj vprašanj kočljivih in sem morala povsod razlagat, da se sedaj ne bo nič spremenilo, ampak čez sto let bo pa zanimivo, kako je bilo sedaj. Povsod sem morala narediti uvod. Stranišče in gnojno jamo sem sama videla, saj jih je bilo sram povedat, da ima zadaj za hlevom stranišče, pa še ta vrat ni imel. Par hiš pa sploh stranišča ni imelo. So kar v koruzo hodili, na polje.« (F. Š.)

Počasi so jih ljudje sprejeli medse, še posebej, ko so ob nedeljah videli, da so nekatere članice ekipe šle k maši.

Drugi dan bivanja ekipe v Šentjuriju je Orel sklical prvi sestanek, na katerem so se dogovorili o dnevnem redu, prostem dnevu, o disciplini, o redu v sobah, o občevarju z ljudmi, o odnosu do ljudskih oblasti in njihovih funkcionarjev. Tako je bil vsako jutro ob sedmih zajtrk, po katerem so se dogovorili, kaj in kje bo kdo delal. Prosti dan je bil torek. Kar pa se tiče discipline, pa največ povesta pričevanji Fanči Šarf in dr. Milka Matičetovega.

»Po preselitvi v Škocjan sem v Velikih Lipljenah spala pri eni ženski na tleh in sem neko jutro pet minut zaspala. Tako sem planila gor, ko sem zaslišala, da je ura v cerkvi odbila sedem, ko da sem naredila največji greh. Še danes čutim, kako mi je srce bilo, ker sem zamudila zajtrk in sestanek za par minut.« (F. Š.)

»Zjutraj smo morali biti pri zajtrku, ob določeni uri – to je moralo klapati. V Šentjuriju je umrla deklica, od gostilničarja hči. Jaz sem hotel to priložnost izkoristiti in sem bil tam prvo noč, ker so imeli še navado, da so imeli dve noči mrtvega, rajnega doma in jaz sem bil tam vso noč praktično, da se je že dan delal. Oni so že prišli od zajtrka, pa me je Orel videl in mi je rekel: »A ti misliš še kar spat?« in sem mu odgovoril: »Kar mislim, ker sem eno noč dal skozi in še eno mislim.« (dr. Milko Matičetov)

Mimogrede – Milko Matičetov je dal kasneje še kar nekaj noči »skozi«, saj se je udeležil poljškega lova, pa tudi na nobeni »kopici« ni manjkal. Orel se je z drugačnim delovnim dnem, kot kažejo zapiski v Dnevniku sicer sprijaznil, kljub temu pa je zabeležil: »Tov. Matičetov (radi neprespane noči zelo utrujen) danes samo v Zabukovju. Občutno v zaostanku in za njega bi bilo najbolj priporočljivo, da bi še do sobote ostal v Škocjanu, da bi tako bil z zaostalim na tekočem.«⁹

Orel je delo organiziral tako, da bi dobil čim boljše končne rezultate. Vsaka skupina je imela poleg jutranjega skupnega sestanka še dnevne sestanke, ki so bili po končanem delu, po potrebi pa je Orel sklical tudi vmesne sestanke, na katerih so reševali sproti nastale probleme. Ker izkušnji s takšnim načinom dela – kolektivnega, od jutra do večera, mesec in pol trajajočega – ni imel nihče, ni čudno, da so se pričele pojavljati različne zahteve, naveličnost, po Orlovem mnenju tudi površnost. V Dnevniku so predvsem izpostavljeni problemi z risarji. Tako je bil že teden dni po začetku dela Orel prepričan, da s tlorisi hiš zaostajajo, kar je načelo vprašanje risb tlorisov v etnografiji nasproti arhitekturnim tlorisom. Očitno je Orel problem rešil, saj je prof. Gizela Šuklje, arhitektka in Plečnikova učenka, kasneje še sodelovala v ekipah. Bine Rogelj je izrazil željo, da bi slikal kakšne pokrajinske motive, domačijske posebnosti. To pobudo je Orel hitro zavrnil, predvidevam, da tudi z natančno obrazložitvijo, saj drugače teden dni kasneje ne bi zapisal: »Galova ga je seveda zelo polomila, ko je narisala pod z drevesom, kakor je v naravi. To drevo pravzaprav reže ta gospodarski objekt.«¹⁰

Vsekakor pa so tudi take stvari pripomogle k razvoju etnološke risbe. Nič čudnega, če je Orel kasneje v referatu Etnološko raziskovanje na terenu zapisal: »Na terenskem raziskovanju nam gre sicer za estetsko lepo, vendar navsezadnje za točno dokumentarno risbo, ne pa za umetniško podobo, ki bi razodevala ne vem kakšne stilne značilnosti njenega avtorja.«¹¹

⁹ Dnevnik, 13. september 1948, dokumentacija SEM.

¹⁰ Dnevnik, 16. avgust 1948, dokumentacija SEM.

¹¹ Boris Orel, Etnološko raziskovanje na terenu, tipkopis, dokumentacija SEM.

Pod z listnikom, Ponova vas, 1946, risala Marjeta Gal, dokumentacija SEM

Delo, red, odgovornost. Bine Rogelj je v odgovor narisal karikaturu Borisa Orla ter jo opremil s podnapisom »bič«.

Kakor je Orel sproti odpravljaj težave z ljudmi, tako je sproti reševal tudi druge težave. Ni jih bilo malo, bile so raznovrstne – od zamašenega stranišča do oskrbe s čevlji. Tisto s straniščem je bilo še enostavno, večji problem je bila obutev. Že po nekaj dneh bivanja se je pokazalo, da večina članov ekipe nima primerne, tisti, ki pa so prišli s kolikor toliko dobrimi čevlji, so se jim po deset- do petnajstkilometrskem vsakodnevnem pešačenju hitro uničili. Orel je Ministrstvo za trgovino in preskrbo zaprosil za nakaznico že 5. avgusta in ker odgovora ni bilo, je 10. avgusta poslal še dopis Ministrstvu za industrijo in rudarstvo, da jim dodeli žirovske gojzarice. Tega dne je bil Orel v Ljubljani, kjer je urejal tudi vprašanje prehrane, obiskal pa je še dr. Staneta Mikuža, ki je verjetno posredoval, da sta šla nekaj dni kasneje Prosenc, hišnik Narodnega muzeja, in Lidija Prudič v Žiri po čevlje. Orel pa si je v Dnevnik zabeležil: »V bodoče: čevlji! dežniki!«¹²

Težavo je pomenilo tudi pomanjkanje fotoaparata. Ekipa je imela samo enega, od časa do časa pa je na teren prišel še Jožko Šmuc, fotograf Moderne galerije. Zato je Orel pisal dr. Jožetu Kastelicu, ravnatelju Narodnega muzeja, ki je prav takrat vodil izkopavanje na Bledu, če mu Narodni muzej posodi fotoaparat. Posodili so mu ga, vendar s pripombo: »... toda razumel boš, da je pri sedanjí redkosti tako preciznih aparatov nujno, da z njim stalno ravna en sam član ekipe, ki se na

¹² Dnevnik, 19. avgust 1948, dokumentacija SEM.

Boris Orel, risal Bine Rogelj, dokumentacija SEM

Del ekipe obute v žirovske gojzarice, 1948, foto Jožko Šmuc, dokumentacija SEM

fotografiranje razume in da torej aparat ne prehaja iz rok v roke. Prosim te, da prevzameš v tem smislu zanj osebno odgovornost.¹³

Nekajkrat sem že omenila, da so bile predvsem v začetku največje težave pri preskrbi s hrano. V Dnevniku tako lahko kar naprej sledimo pripombam o prehrani, pa tudi uradnih dopisov na to temo je kar nekaj. Tako je Orel že 2. avgusta pisal Ministrstvu za trgovino in preskrbo in jih lepo prosil, da jim izstavijo nakazilo za nakup fižola in krompirja pri kmetih, ki naj bi za prodano blago prejeli bonc. Dva dni kasneje se je obrnil tudi na Republiško kmetijsko gospodarstvo Slovenije, naj bi naročilo upravi državnega posestva Boštanj, da jim dobavi nekaj zelenjave (stročjega fižola, buč, kumar, rdeče pese, zelja itd.). S samo kuhinjo so bili kar zadovoljni, vendar je Orel ugotavljal, da so porcije včasih premajhne, kar pa ni bilo nič čudnega, če se je preskrba tako zatikala. 6. avgusta je zato Orel v Dnevniku zabeležil, da ga

¹³ Dopis št. 475/48, dokumentacija SEM.

močno skrbi, kako bo v prihodnje. Redna dobava na živilske karte je slabo funkcionirala, v prosti prodaji pa niso mogli dobiti mleka in zelenjave, ker na OLO v Grosupljem še ni dospela pozitivna rešitev Ministrstva za trgovino in preskrbo. Ugotovil je tudi, da so v tem pogledu kmetje zelo trdi, ne dajo nič ali pa prav malo.

Dovoljenje za kupovanje zelenjave v Boštanju je kasneje prišlo, prav tako odobritev, da ekipa vsak dan dobi 13 litrov mleka, poslali pa so jim tudi 18 kilogramov mesa. Orel je takoj sam šel s kolesom v Grosuplje po zelenjavo in meso. Tako je 8. avgusta že lahko zabeležil, da je bila hrana tisti dan res dobra. Imeli so meso, zelenjavo, opoldne pa še juho. Vprašanje dobave mleka je Orel še istega dne zjutraj uredil z mlekarjem in zastopnikom OLO Grosuplje. Potrebno je bilo rešiti še vprašanje nabave krompirja, saj jim zadruga v Šentjuriju v tem pogledu ni bila naklonjena. Milku Matičetevemu je vendarle uspelo izposlovati pri OLO Grosuplje 200 kilogramov krompirja – kifelčarja, zataknilo pa se je pri moki. Ni čudnega, da je Orel v dnevnik zapisal: *»Pomni glede organizacije ekipe v letu 1949: ne živilske karte, Ministrstvo za trgovino nam mora dobaviti hrano direktno. Izkušnja z zadruzo, živilskimi kartami so nas letos izučila. Tako npr. nam trenutno grozi (potem ko je bilo vprašanje krompirja rešeno), da bomo za dan ali dva ostali brez moke. Dalje za ekonomsko plat se mora prihodnje leto brigati nekdo posebej.«*¹⁴

In kakšne spomine na hrano imata Fanči Šarf in dr. Milko Matičetov? Fanči Šarf pravi: *»Za zajtrk smo imeli izključno, dan za dnem mleko, pa kruh pa nič zraven. Na terenu smo dobili sem pa tja mleko ali pa sadje. Je pa Novakova žena Vida delala čudovite češke knedle iz kvašenega testa. Kako je bilo to dobro! Nikoli več v življenju nisem jedla takih. Drugače pa kakšno zelenjavo. Tudi meso smo dobili sem pa tja. Ampak revno, preprosto.«*

»Bilo je skromno, kar se je za tiste karte dobilo in zmeraj enolično. Pa so si zamislile kuharice, da bi vprašale tam ene sosede, ki so imeli kokoši, če bi eno kokoš dali. »Ja«, so rekli, »kdo bo pa potem jajca nesel.« Niso hoteli slišati, da bi prodali. Bine Rogelj je to slišal, Novakov sin je pa rešil. Ne vem ali je eno poleno zagnal ali kamen, jo po eni nogi spodnesel in je potem šantala, potem so pa oni prišli ponujat kuro. Takrat smo pa imeli priboljšek, drugučno župco,« pravi dr. Milko Matičetov.

Kljub vsem težavam pa je delo napredovalo, tako da so 25. avgusta raziskovanje na terenu KLO Šentjurij zaključili in se preselili v Škocjan, kjer jih je pričakal tajnik KLO Škocjan, ki jim je bil veliko bolj naklonjen kot tajnik KLO Šentjurij. Že pred njihovim prihodom je poskrbel za zelenjavo in drva, po njegovi zaslugi pa so jih tudi ljudje že pričakovali. Sestava ekipe se je konec meseca spremenila, saj so domov odšli Franc Vengust, Marija Bohinc in Lidija Prudič. Namesto Vengusta je prišel Tone Ljubič, odšla pa je tudi Vida Novak, zato je moral Orel poskrbeti za kuhinjsko pomočnico v gostilni. Z Matičetovim sta odšla v Malikovec, kjer sta uspela za to delo pridobiti Francko Adamovec.

Ker je delo prešlo v drugo fazo, je Orel povabil na obisk dr. Ivana Grafenauerja, dr. Staneta Mikuža in Mileno Vodopivec, urednico kulturne rubrike Ijudske pravice.

¹⁴ Dnevnik, 18. avgust 1948, dokumentacija SEM.

Odlihod ekipe v Škocjan, 1948, foto Jožko Šmuc, dokumentacija SEM

Povabil je tudi Kotnika in Franja Baša, ki pa sta se opravičila. Posledica obiska Milene Vodopivec je bil prispevek, ki je bil objavljen v Ljudski pravici 9. septembra z naslovom »Pri etnografski ekipi v Škocjanu na Turjaku«.

Obiska dr. Staneta Mikuža pa se Fanči Šarč spominja takole: »Jaz sem šla iz ene vasi v drugo in pripelje se en avto. Avto je bil takrat redkost. Jaz sem bila pozorna, pa še tak lep, črn avto je bil. In se avto ustavi in so mislili, da sem jaz domačinka in so mene vprašali, če kaj vem, če tukaj eni iz muzeja delajo nekaj na terenu, če kaj vem, kje so, pa kje bi jih dobili. Pa sem jaz rekla, da sem jaz v tej skupini. Jaz tole delam, ene popisne liste izpolnjujem v vsaki hiši. Pa pravi Mikuž: »Kje imate center, kje ste, kje se zberete?« Sem povedala, da v šoli. Vprašal je, kje bi lahko dobil Orla, pa sem povedala, da ne vem točno, čeprav smo se vsako jutro ob sedmih zbrali pri zajtrku in se dogovorili, kam bo kdo šel. Tako sem šla z Mikužem v šolo in sem jim pokazala predmete, predvsem so se pa takoj navdušili nad risbami. Potem smo se zmenili, da bodo počakali do kosila, ker na kosilo smo pa vsi nazaj prihajali.«

Na obisk je prišel tudi Marjan Tavčar, prof. na klasični gimnaziji v Mariboru in član delovne skupine NOB v Zgodovinskem društvu Maribor. Želel se je seznaniti z delovnimi metodami ekipe. Ekipi je prišel kar prav in so ga zelo hitro vpeljali v konkretno delo, saj je le dan po njegovem prihodu Matičetov na »kopici« padel na grablje in si poškodoval desno roko, tako da nekaj časa ni mogel pisati.

»Sem hodil z biciklom k doktorju v Grosuplje in nisem mogel pisat. Potem je pa tale iz mariborskega zgodovinskega društva hodil z mano. On je zapisoval, jaz sem spraševal in govoril. Iz zgodovinskega društva so tu nabirali izkušnje.« (dr. Milko Matičetov)

15. septembra je ekipa zaključila delo na svojem prvem terenskem raziskovanju. 16. septembra je iz Ljubljane prišel po njih, prtljago in predmete kamion in ob enajstih so prišli v Ljubljano.

»Po končani ekipi je prišel kamion iz Ljubljane in smo mi naložili gor vse predmete, ki smo jih dobili. Imeli smo jih v šoli spravljene. In mi smo šli na kamion. Jaz se spomnim, ko smo se peljali iz Dolenjske in v Ljubljani po Poljanski cesti, pa čez Tromostovje, pa po Čopovi gor s kamionom, pa mi smo bli gor, pa vsak je vzel v roke en predmet. Matičetov je imel vile, jaz sem imela grablje in smo peli našo himno:

Mi smo mladi etnografi,
kako nas gledajo ljudje,
pa pravijo, to so bedaki,
ki stare sklednike love.
Povsod vtikamo nosove,
vsak pes in bolha nas pozna,
pretaknemo vse domove
pod vodstvom silnega Orla.
Ko vrnemo pa se v Ljubljano,
veselje bo v muzeju spet,
nad ropotijo tamkaj zbrano
bo užival etnografski svet.

Tako smo peli po Čopovi, ko smo šli gor v muzej.« (F. Š.)

Ko se je Orel vrnil v muzej, je vsem sodelavcem v ekipi poslal pisne zahvale, prav tako tudi OLO Grosuplje, KLO Šentjurij in Škocjan, tajnikom omenjenih odborov ter župniku Zajcu iz Škocjana. Sodelavce ekipe pa je 2. oktobra povabil še na zaključni večer ter na uradno skupinsko fotografiranje vseh članov ekipe.

Pred večerjo je Orel podal poročilo dela ekipe, ki je bilo v grobem sledeče: v ekipi je stalno ali občasno sodelovalo 17 ljudi, ki so v 41 delovnih dneh opravili 3500 delovnih ur. Obiskali so 22 vasi in zaselkov, ki štejejo 370 hiš. Ekipa je zbrala 107 predmetov, naredila 330 foto posnetkov, 35 tlorisov hiš, 28 narisov, 200 risb s tušem. Domov je prinesla 40 zvezkov zapisov, prepis iz Škocjanske župnijske kronike, inventarno knjigo nabranih predmetov, inventarno knjigo foto posnetkov, tlorisov in risb. Zapisanih

Uradni posnetek članov prve ekipe pred muzejem. Sedijo od leve proti desni: Milko Matičetov, dr. Vilko Novak, arh. Gizela Šuklje, Boris Orel, Vida Novak, dr. Rado Hrovatin, dr. Sergij Vilfan. Druga vrsta od leve proti desni: Tone Ljubič, Lidija Prudič, Marija Bohinc, Fanči Šarf, Franco Vengust, Marjeta Gal, ??? Tretja vrsta od leve proti desni: Lea Svete, Bine Rogelj, Anica Ocvirk. 2. oktober 1948, foto Jožko Šinac, dokumentacija SEM

je bilo med drugim 25 anekdot, 43 pravljic in pripovedk, 137 pesmi, 214 ugank, 197 pregovorov in rekov, 36 otroških iger, 4 zagovori in 204 vraže v zvezi z običaji. Ob tem se je Orel zahvalil dr. Stanetu Mikužu ter ga prosil, da ohrani svojo naklonjenost tudi prihodnje leto. Podobno poročilo je Orel kasneje poslal tudi na Ministrstvo za prosveto, kjer je v dodatku prosil, da bi odobrili članom ekipe za njihovo požrtvovalno in uspešno delo nagrade, ki so v povprečju znašale okoli 2000 dinarjev. Za primerjavo naj povem, da so žirovske gojzarice stale okoli 1200 dinarjev. "Po večerji je sledil razvedrilni program. Vilko Novak je npr. bral Japljev opis, kako na Gorenjskem proso manejo." (M. Mtč.)

Posamezni člani so se kasneje še vračali na teren, da so dopolnili svoje podatke, Orel pa je že načrtoval ekipe za prihodnje leto. Na podlagi izkušenj prvega terenskega dela se je pripravljaj za organizacijo v bodoče. Tako naj bi pripravili priročnik z vprašalnimi polami, opravili predhodni ogled terena, vodja posamezne skupine naj bi vsakodnevno kontroliral delo. Sprotno naj bi tudi brali zapiske in pregledovali risbe, če so vse opremljene z naslovi in podatki. Potrebno bi bilo nabaviti aparaturo za snemanje zvoka, notni papir ter že vnaprej poskrbeti za material (zvezke, filme, ciklostil papir, risalni papir, radirke). Nujno bi morali beležiti tudi vtise in s tem značaj ljudstva. Ekipo bi morali dopolniti z antropologom – medicincem, geografom za oblike naselij, risarjem za krojno risanje, zgodovinarjem in glasbenim referentom.

In Orel ne bi bil Orel, če večino zastavljenega ne bi izpolnil ter naslednje leto peljal na teren dve ekipi – eno na teren Šmarje-Sap, drugo na teren Dekani. Slednja je bila zaradi takratne delitve na cono A in cono B organizacijsko še zahtevnejša.

VIRI IN LITERATURA

- DOPISI *Etnografskega muzeja v letu 1948*, dokumentacija SEM.
 MAKAROVIC, Marija, Življenje in delo Borisa Orela. *Slovenski etnograf*, 16/17 (1964), str. 7–22.
 NOVAK, Vilko, *Raziskovalci slovenskega življenja*, Ljubljana 1968.
 OREL, Boris, *Blagajniški dnevnik*, rokopis, dokumentacija SEM.
 OREL, Boris, *Delovni dnevnik*, rokopis, dokumentacija SEM.
 OREL, Boris, *Dnevnik terenskega dela Šentjurij – Škocjan*, rokopis, dokumentacija SEM.
 OREL, Boris, *Etnografsko delo na terenu: delo EM na Dolenjskem I. 1948*. *Slovenski etnograf*, 2 (1949), str. 111–113.
 OREL, Boris, *Etnološko raziskovanje na terenu*, tipkopis, dokumentacija SEM.
 OREL, Boris, *Govor ob zaključku dela prve ekipe*, tipkopis, dokumentacija SEM.
 OREL, Boris, *O etnografiji in raziskovanjih Etnografskega muzeja v Ljubljani*, tipkopis, dokumentacija SEM.
 OREL, Boris, *Predavanje v Šentjuriju dne 1. avgusta 1948 o priliki pričetka terenskega dela*, tipkopis, dokumentacija SEM.
 OREL, Boris, *Referat v Celju po ekskurziji na Svetino, 9. 11. 1947*, rokopis, dokumentacija SEM.
 ŠARF, Fanči, *Narodopisci na Grosupeljskem*, *Zbornik občine Grosuplje*, 13 (1983), str. 133–143.

Informatorji:

Dr. Milko Matičetov, julij 2003

Fanči Šarf, maj 2003

BESEDA O AVTORICI

Alenka Simikič, dipl. umetnostna zgodovinarica in etnologinja, muzejska svetovalka in vodja dokumentacijskega oddelka Slovenskega etnografskega muzeja. Preučevala je zgodovino muzeja, zadnjih petnajst let pa dela na področju muzejske dokumentacije. Kot ustanoviteljica delovne skupine za etnologijo pri Mednarodnem komiteju za dokumentacijo (ICOM – CIDOC) je vodila projekt "Etnološki podatkovni standardi", katerega rezultat so mednarodni standardi za dokumentiranje etnoloških muzejskih predmetov. V zadnjih letih proučuje življenje ljudi iz Posavja v letih 1941–1945, tako pregnancev, kot tistih, ki so ostali doma.

ABOUT THE AUTHOR

Alenka Simikič is an B.A. in art history and ethnology and employed as a museum adviser and head of the Documentation Department of the Slovene Ethnographic Museum. She has researched the history of the museum, and for the last decade has focused on museum documentation. As founder of the study group for ethnology with the International Committee for Documentation (ICOM – CIDOC), she headed the project "Ethnological Data Standards", which resulted in international standards for documenting ethnological museum objects. In the past years she has researched the life of people in Posavje in 1941–1945, that is of those, who were expelled by the Germans, and of those who remained at home.